
Familjerätt

Lättläst information om lagar
som gäller för familjer i Sverige

En lättläst sammanfattning
av Justitiedepartementets broschyr Familjerätt.

REGERINGSKANSLIET

Denna skrift har tagits fram av Justitiedepartementet.
Den kan du beställa hos Justitiedepartementet,
103 33 Stockholm.
Telefon 08-405 10 00.

Den finns också på regeringens hemsida www.regeringen.se och kan beställas där.

Justitiedepartementet
Stockholm 2004

Lättläst text: Lena Erika Falk, Centrum för lättläst

1 Inledning

Det här är en lättläst sammanfattning av Justitiedepartementets broschyr *Familjerätt*. Texten är skriven utan så många svåra ord, men det viktigaste finns med.

Här kan du läsa om de regler som gäller när du ska flytta ihop med någon, gifta dig, skilja dig, när du får barn eller när någon i familjen dör. Reglerna finns i flera olika lagar. Det är äktenskapsbalken, föräldrabalken, ärvdabalken, sambolagen och lagen om registrerat partnerskap.

Informationen här gäller regler i Sverige för äktenskap och förhållandet mellan föräldrar och barn. Är du eller din partner utländsk medborgare är det bra att ta reda på vilka regler som gäller i hemlandet. Fråga på hemlandets ambassad. Utrikesdepartementet och skattemyndigheten kan också ge information.

2 Äktenskap

Att gifta sig

Äktenskap är när en man och kvinna gifter sig.

Ibland finns det hinder för ett äktenskap.

Det kan vara att personerna som vill gifta sig är nära släkt med varandra.

Det kan också vara att någon av dem redan är gift eller registrerad partner med någon annan person.

En person som är yngre än 18 år får normalt inte heller gifta sig.

Därför ska en man och en kvinna som vill gifta sig börja med att begära hindersprövning hos skattemyndigheten eller försäkringskassan.

Om det inte finns några hinder får de ett intyg som de måste visa för den person som ska viga dem, till exempel prästen.

Intyget gäller i fyra månader.

En person som är yngre än 18 år kan söka tillstånd hos länsstyrelsen för att gifta sig.

Det går att gifta sig kyrkligt.

Svenska kyrkan och cirka 30 andra trossamfund har vigselrätt.

Det betyder att de har rätt att viga par som vill gifta sig.

Det går också att gifta sig borgerligt.

Kommunkontoret eller tingsrätten kan ge mer information om borgerlig vigsel.

Ett par som gifter sig ska också bestämma vilket efternamn de ska ha.

Båda kan ta mannens eller kvinnans efternamn.

De kan också behålla sina egna efternamn.
Det går också bra att använda båda efternamnen.
Om till exempel Anna Larsson gifter sig med Per Nord
så kan Anna välja att heta Anna Larsson Nord.
Larsson är då ett mellannamn.
Paret kan också byta till ett helt nytt efternamn.
Då gäller särskilda regler.
Skattekontoret eller Patent- och registreringsverket
kan ge mer information.

Att vara gift

Den som är gift har ansvar både för sig själv
och den person han eller hon är gift med.
Det gäller både att hjälpa varandra med arbete hemma
och att dela på de pengar som familjen har.
Om en av makarna till exempel blir arbetslös
måste den andra dela med sig av sina pengar.

Varje make bestämmer över sin egendom.

Om ett par inte har kommit överens om något särskilt
ska egendomen delas lika om de skiljer sig eller om en av dem dör.
Den egendom som ska delas kallas giftorättsgods.

Genom ett äktenskapsförord kan paret bestämma
att viss egendom inte ska delas, till exempel huset eller tavlorna.
Det kallas enskild egendom.
De måste då skriva ett äktenskapsförord och lämna det till tingsrätten.

Varje make har ansvar för sina egna skulder.
Det betyder att A inte behöver betala tillbaka
pengar som B har lånat.
A har rätt att behålla det A äger.
Det är bra att ha kvar kvitton, köpebrev och annat
som visar vem som äger olika saker.

Att skilja sig

När ett par har skilt sig har varje person ansvar bara för sig själv och sina pengar.

Men om till exempel person A har bra lön och person B är arbetslös

kan man bestämma att A ska hjälpa B med pengar en tid.

Det kallas att betala underhåll.

Paret som ska skilja sig kan komma överens om underhållet.

Det går också att be en advokat om hjälp.

När ett par skiljer sig eller om den ena personen dör ska de göra en bodelning.

De ska dela upp giftorättsgodset.

Här finns en del regler.

En make kan få ta undan pengar för att betala skulder.

Makarna får också behålla sina egna kläder

och andra saker som de använder personligt.

Lägenheten eller huset som de har bott i tillsammans

samt möbler och bohag, till exempel tallrikar och lakan

ska den få som behöver det mest.

Vad som gäller när någon dör kan du läsa om

längre ner i texten.

Par som är överens om att skiljas kan få skilsmässa direkt.

Men om de har barn under 16 år måste de vanligen vänta i minst sex månader.

Om bara den ena maken vill skiljas måste de också vänta i sex månader.

Det kallas betänketid.

Betänketiden räknas från den dag som ansökan om skilsmässa lämnas till domstol.

Domstolen kan hjälpa till att bestämma

vem som ska bo kvar i huset eller ta hand om barnen

under betänketiden.

När betänketiden är slut måste någon av makarna tala om för domstolen att de fortfarande vill skiljas. Annars blir det ingen skilsmässa.

När det finns barn i familjen ska domstolen alltid tänka på vad som är bäst för barnen.

3 Sambor

Att vara sambo

Två personer är sambo om de bor tillsammans som ett par och har ett gemensamt hushåll.

Det har ingen betydelse om det är en man och en kvinna eller två personer av samma kön som bor ihop.

Men två vänner eller två syskon som delar en lägenhet räknas inte som sambo.

Sambolagen gäller inte heller om en av personerna är gift eller registrerad partner med någon annan.

Varje person bestämmer över sin egendom och ansvarar för sina egna skulder.

Men det finns speciella regler för bostaden och möbler och annat som finns i huset om sakerna har köpts för att användas av båda samborna.

En av personerna får inte sälja till exempel huset eller tv:n utan att den andra personen säger ja till det.

De kan göra en anmälan till tingsrätten att huset är deras gemensamma bostad även om bara en av personerna äger huset.

De kan också komma överens om att de inte ska dela på hus och möbler om de flyttar isär.

Var och en behåller då det han äger.

Att flytta isär

Ett samboförhållande tar slut om paret flyttar isär, om någon av dem gifter sig eller blir registrerad partner med någon annan eller om någon av personerna dör.

När ett par som är sambo ska flytta isär får båda personerna behålla sina personliga saker, till exempel sin bil, sina smycken, eller sina böcker.

Men om de har köpt huset eller lägenheten och möbler för att använda dem tillsammans ska de dela på det.

Detta gäller om de inte har kommit överens om något annat.

Om paret hyr lägenheten eller bor i en bostadsrättslägenhet kan i vissa fall den person som behöver lägenheten bäst få bo kvar.

Det kan till exempel vara om paret har barn som ska bo med en av föräldrarna i lägenheten.

Paret eller en av personerna kan be tingsrätten att utse en bodelningsförrättare.

Vad som gäller när någon dör kan du läsa om längre ner i texten.

4 Registrerat partnerskap

Två personer av samma kön kan inte gifta sig.
I stället kan de ingå registrerat partnerskap.
Ibland finns det hinder för registrerat partnerskap.
Det kan vara att personerna är nära släkt med varandra.
Det kan också vara att någon av dem redan är gift
eller registrerad partner med någon annan person.
Det kan vara att ingen av personerna är svensk medborgare
eller har bott i Sverige i mer än två år.
En person som är yngre än 18 år får inte heller bli registrerad partner.

Därför ska paret börja med att begära hindersprövning
hos skattemyndigheten eller försäkringskassan.
Om det inte finns några hinder får paret ett intyg
som de måste visa för den person som ska registrera partnerskapet.
Intyget gäller i fyra månader.
Kommunkontoret eller tingsrätten kan ge mer information
om var ett par kan bli registrerade partner.

Registrerade partner kan bli adoptivföräldrar.
De har samma rätt som gifta par att prövas
om de kan bli bra föräldrar till ett adopterat barn.
Det kan både gälla ett barn som paret vill adoptera tillsammans
och barn som den ena personen redan har
och som den andra personen vill adoptera.
Men lesbiska par har inte rätt att få hjälp att bli gravida
på sjukhus i Sverige.

För registrerade partner gäller samma regler som för gifta par när det gäller att välja efternamn, dela på pengar eller skilja sig. Läs mer under avsnittet Äktenskap i början av broschyren.

5 Föräldrar och barn

Barnets far

När ett barn föds ska man bestämma vem som är barnets far.

Är mamman gift blir hennes make automatiskt far till barnet. Om maken eller barnet tror att någon annan man är far kan de begära att tingsrätten prövar faderskapet.

Är barnets mamma inte gift när barnet föds ska kommunens socialnämnd utreda vem som är far. Mannen som är far erbjuds att skriva på ett papper där han bekräftar faderskapet. Om socialnämnden inte lyckas hitta fadern eller om mannen vägrar att skriva på faderskapet måste en domstol ta ställning till vem som är far till barnet. Domstolen kan bestämma att mamman, barnet och de män som kan vara pappa ska lämna ett blodprov. Blodprovet kan ganska säkert visa vem som är far.

Det kan hända att en man tror att han är far till ett barn och har betalat underhåll till barnet. Om en domstol beslutar att någon annan man är far till barnet kan han i vissa fall få tillbaka pengarna av staten. Länsstyrelserna kan ge mer information.

Särskilda regler gäller för barn som föds efter provrörsbefruktning eller på annat sätt med hjälp av ägg eller spermier från en annan person. Det gifta par eller sambopar som får hjälp på detta sätt är barnets föräldrar. Men barnet har senare rätt att få veta vem som gav ägg eller spermier.

Vårdnad och förmyndare

Barn under 18 år ska stå under en eller två vuxna personers vårdnad. Det vanligaste är att barnets föräldrar eller en av dem är barnets vårdnadshavare. Den som har vårdnaden om ett barn ska se till att barnet får utbildning, trygghet, omvårdnad och annat som barnet behöver. Vårdnadshavaren ska lyssna på vad barnet tycker och vill. Vårdnadshavaren får inte slå barnet. Det är förbjudet i svensk lag.

Om barnets föräldrar är gifta med varandra när barnet föds får de gemensam vårdnad om barnet. Om föräldrarna inte är gifta får mamman vårdnaden om barnet.

Om föräldrarna är överens om att ändra vårdnaden kan de gemensamt vända sig till tingsrätten. De kan också skriva ett avtal som måste godkännas av kommunens socialtjänst för att det ska gälla. Vill föräldrarna ändra till gemensam vårdnad räcker det att anmäla det till Skatteverket eller till socialnämnden i samband med faderskapsbekräftelsen.

Om föräldrarna inte är överens om vårdnaden måste en domstol avgöra vem som ska ha vårdnad om barnet. Domstolen kan också bestämma var barnet ska bo och hur ofta barnet ska träffa den förälder som det inte bor hos. Barnet har rätt att träffa båda sina föräldrar. Domstolen ska alltid tänka på barnets bästa. Domstolen ska också fråga barnet vad det vill och lyssna på vad barnet säger.

Om föräldrarna har gemensam vårdnad och en förälder dör blir den andra föräldern ensam vårdnadshavare. Om en förälder som har ensam vårdnad dör ska tingsrätten bestämma om den andra föräldern eller någon annan person ska få vårdnaden om barnet.

Alla barn under 18 år ska också ha en förmyndare. Det är oftast samma person eller personer som är vårdnadshavare. Förmyndaren har ansvar för barnets pengar. I alla kommuner finns en överförmyndare. Överförmyndaren kan ge information om regler för hur förmyndare ska ta hand om barnets pengar och har tillsyn över förmyndarna.

Barnets namn

Den som har vårdnad om barnet ska anmäla barnets förnamn till skattekontoret innan barnet fyller tre månader. Man ska fylla i en särskild blankett från skattemyndigheten. Skattemyndigheten ska godkänna namnet och kan säga nej till namn som är för konstiga.

Barnets efternamn ska också anmälas till skattekontoret. Om föräldrarna har samma efternamn får barnet också det namnet. Om föräldrarna har olika efternamn gäller olika regler. Är barnet familjens första barn får föräldrarna välja vilket efternamn barnet ska ha.

De kan också välja ett efternamn som någon av föräldrarna har haft tidigare.

Om barnet har äldre syskon med samma mamma och pappa så får barnet samma efternamn som sitt syskon.

Barnet kan också ha båda föräldrarnas namn, det ena som efternamn och det andra som mellannamn.

Om till exempel Anna Larsson får barn med Per Nord så kan barnet heta Carl Larsson Nord.

Larsson är då ett mellannamn.

Barnet kan senare byta förnamn eller efternamn.

Då gäller särskilda regler.

Skattekontoret eller Patent- och registreringsverket kan ge mer information.

Underhåll

Båda föräldrarna ska hjälpas åt att försörja barnet.

Det kallas underhållsskyldighet.

Den förälder som barnet inte bor hos ska betala ett underhållsbidrag till barnet.

Skyldigheten att betala underhåll gäller tills barnet fyller 18 år.

Men föräldrar måste betala underhåll så länge barnet går i skolan, men längst till dess barnet fyller 21 år.

Om föräldrarna är överens om underhållsbidraget kan de skriva ett avtal.

Om de inte är överens kan domstol bestämma hur mycket underhåll en förälder ska betala.

Då ska domstolen ta hänsyn till bland annat

hur mycket pengar de båda föräldrarna tjänar,

om en förälder ska betala för flera barn och hur mycket barnet behöver.

Om en förälder inte kan eller vill betala underhållsbidrag kan barnet få underhållsstöd.

Den förälder som barnet bor hos kan söka underhållsstöd från Försäkringskassan.

Då betalar Försäkringskassan ut 1 173 kronor till barnet varje månad.

Den andra föräldern får då betala varje månad till Försäkringskassan i stället för direkt till barnet.

Adoption

En person eller ett par kan också bli föräldrar till ett barn som någon annan har fött.

Det kallas att adoptera ett barn.

Det gäller både gifta par, registrerade partner och ensamstående personer.

Ett adopterat barn är som ett eget barn enligt lagen.

Barnet får oftast adoptivföräldrarnas namn.

En person kan också adoptera den andra makens barn.

Det kan till exempel vara så här:

Kvinnan A och mannen B är gifta med varandra.

B har ett barn som heter C.

C:s mamma är död.

Då kan A adoptera barnet C.

Barnet C har sedan både A och B som föräldrar.

Den som vill adoptera ett barn måste ha tillstånd från domstol.

Men först ska kommunens socialnämnd undersöka om personerna är lämpliga adoptivföräldrar.

I Sverige är det vanligast med adoption av barn från andra länder.

Vill du adoptera ett utländskt barn?

Fråga kommunens socialnämnd hur du ska göra.

Du kan också få information från

Statens nämnd för internationella adoptionsfrågor,

Box 22086,

104 22 Stockholm,

telefonnummer 08-545 556 80.

6 Förvaltare och god man

Om en person har svårt att klara sig själv och ta hand om sina pengar kan en domstol bestämma att personen ska ha hjälp av en förvaltare eller god man. Det kan till exempel vara om personen är sjuk eller har ett psykiskt funktionshinder. Kommunens överförmyndare kan ge mer information om förvaltare och god man.

7 När någon i familjen dör

När en person dör ska de efterlevande göra en bouppteckning.

Där skriver man upp hur mycket pengar och andra värdesaker samt hur stora skulder personen hade.

En bouppteckning ska göras inom tre månader.

Den ska skickas in till Skatteverket.

Advokatbyråer, banker och en del begravningsbyråer kan ge mer information om bouppteckning.

Efter bouppteckningen ska de efterlevande dela upp den dödes pengar, hus, värdesaker och annat.

Det kallas att skifta arvet.

Den person som den döde var gift eller sambo med samt barn och barnbarn är de som ärver i första hand.

Andra släktingar kan ärva om det inte finns någon fru eller några barn.

En person kan skriva ett testamente och tala om hur han eller hon vill att saker ska delas upp.

Varje efterlevande kan begära att tingsrätten ska utse en särskild skiftesman som hjälper till.

En advokat kan också hjälpa till att dela upp ett arv.

Om det inte finns några släktingar och den döde inte heller har skrivit ett testamente får staten ärva. Sådana pengar finns i Allmänna arvsfonden. Därifrån kan till exempel föreningar söka pengar för att hjälpa barn, ungdomar och människor med funktionshinder.

Om den döde har väldigt lite pengar eller andra saker kan det räcka att göra en dödsboanmälan. Kommunens socialnämnd kan ge mer information. De efterlevande är inte personligt ansvariga för att betala tillbaka den döda personens skulder.

Råd och hjälp

Lagar och regler kan vara svåra att förstå. Människor som ska skiljas eller dela på ett arv kan också ha svårt att komma överens. Därför kan det vara bra att veta var det finns råd och hjälp.

Alla kommuner ska ha familjerådgivning där par kan få hjälp att lösa sina problem. En del kyrkor har också familjerådgivning. Föräldrar som inte kan samarbeta för att ta hand om barnen efter en skilsmässa kan få gratis samarbetsamtal hos kommunen. Familjer med barn kan söka hjälp hos den barn- och ungdomspsykiatriska verksamheten (BUP).

Kommunens socialtjänst har viktiga uppgifter när det gäller hur barn ska ha det efter föräldrarnas skilsmässa. Socialtjänsten ska hjälpa föräldrar och barn.

Ibland behöver man hjälp av en jurist.
I vissa fall går det att få rättshjälp.
Då betalar staten en del av advokatens arvode.
En advokatbyrå kan ge kort juridisk rådgivning
som inte kostar så mycket pengar.
Advokatbyråer kan ge mer information om rättshjälp.
Du kan också läsa på Domstolsverkets webbplats www.dom.se
De kan vara viktigt att veta att den person som förlorar
en process i domstol kan dömas till att betala för rättegången.

REGERINGSKANSLIET
Justitiedepartementet
103 33 Stockholm